

Martin Ågerups tale ved modtagelsen af Adam Smith-Prisen

Taler

Martin Ågerup
Prismodtager og økonom

Dato

11. oktober 2024

Sted

Clavis, Nørre Voldgade 94,
København

Tusind tak for Adam Smith prisen. Det er en stor ære og et meget fint selskab I har valgt at sætte mig i, blandt andre Henning Fonsmark, Bent Jensen, Anders Fogh Rasmussen, Václav Klaus, David Gress, Bernt Johan Collet, Bent Blüdnikow, Lars Tvede og Madsen Pirie. Jeg er stolt og glad. Tak!

Libertas har været bannerfører for borgerlig ideologisk tænkning i mere end 4 årtier. Derfor har jeg valgt at tale om betydningen af netop ideologi i moderne politik og samfundsdebat.

Ordet ”ideologi” opfattes i brede kredse negativt. Noget forbundet med ekstremisme og dogmatisme. Mange betragter politiske ideologier som teorier, der er fjerne fra hverdagen og den praktiske virkelighed.

Politiske kommentatorer, særlige rådgivere, Christiansborg-journalister og andre, der arbejder professionelt med politik, opfatter ideologi som naiv idealisme, som ikke har ret meget relevans i den praktiske politiske virkelighed. Ideologi er noget, der taber valg. Ideologi står i vejen for professionel politikudøvelse, hvor et partis ledelse dygtigt flytter partiet derhen, hvor vælgerne befinder sig.

Partitoppen kan i dag diktere partiers politik, også når den går stik imod partiets eget principprogram vedtaget af medlemmerne. Hvis et menigt medlem af folketingsgruppen siger noget, der modsiger partitoppen opfattes det ikke som relevant at forholde sig til, om det er partitoppen eller det menige folketingsmedlem, der er tro mod principprogrammet eller partiets ideologiske udgangspunkt. Man skal følge partitoppen, ikke principper eller ideologi.

Med andre ord: Ideologi ses i dag som noget for ungdomspolitikere, tillidsfolk

og andre amatører, det er ikke relevant for professionelle politikere.

Sandheden er imidlertid, at ideologi er et uundværligt værktøj i politik og for alle, der vil forstå samfundet i en politisk kontekst. Ideologier giver os en ramme, hvorigennem vi kan fortolke, forstå og reagere på sociale og politiske spørgsmål. Ideologi er grundlag for konkrete beslutninger og handlinger og altså ikke bare abstrakte idéer.

Det er netop ikke naivt åbent og bevidst at bekende sig til en politisk ideologi, når man beskæftiger sig med politik. Tværtimod er det naive er at tro, at man kan hæve sig over ideologi eller agere ideologi-frit i det politiske domæne.

Alle politiske beslutninger, som begrundes i gavn for almenvellet indebærer en normativ vurdering af, hvad man ser som værende godt for almenvellet, herunder en afvejning af forskellige modstridende hensyn. En sådan vurdering og afvejning kan kun foretages med udgangspunkt i ideologisk tænkning, som begrunder, hvorfor en politisk handling er god, og hvorfor det ene hensyn skal veje tungere end det andet.

Så hvad er ideologi? En politisk ideologi tilbyder – eller tilstræber at tilbyde – et logisk sammenhængende sæt af tanker og idéer. Ideologier indeholder ofte to hovedkomponenter: en analytisk og en normativ.

Den analytiske del præsenterer en forståelse og forklaring af samfundet, der stræber efter at være objektiv og beskrivende. Det er en teori om, hvordan verden fungerer, herunder samfundsstrukturer, politiske processer og økonomiske systemer.

Den normative del af en ideologi udspringer af ideologiens analytiske indsigter og drager konklusioner om, hvordan et retfærdigt og velfungerende samfund kan indrettes. Den analytiske komponent af en politiske ideologi hjælper os altså med at forstå, hvordan verden fungerer, mens den normative komponent guider os i vores politiske valg.

At den normative del udspringer af den analytiske understreger, at ideologi netop ikke er – som mange tror – synsninger og fikse ideer afskåret fra virkeligheden.

At socialister tænker, som de gør, skyldes ikke tilfældigheder men deres analyse af samfundet. At vi borgerlige ikke er socialister skyldes, at vi afviser socialismens samfundsanalyse, nemlig Marx' arbejdsværditeori. Marx mente, at al værdi i en vare kommer fra den arbejdskraft, der er investeret i den, og at kapitalister udnytter arbejderne ved ikke at betale dem den fulde værdi af deres arbejde. Profitten var aflønning af kapitalisten for ikke at bestille noget. Kapitalisterne udbyttede arbejderne.

Den normative komponent i marxismen udspringer direkte af Marxismens analyse af samfundet, nemlig i form af en vision om et samfund, hvor kapitalisternes udbytning er afskaffet ved en nationalisering af produktionsmidlerne, så den kapitalistiske udbytter og mellemmand afskaffes.

Der er flere fejlslutninger i marxismens analytiske komponent – og dermed også i den normative. For det første afgøres værdien af et produkt ikke kun af, hvor mange arbejdstimer der lagt i at fremstille det. Produktivitet spiller hovedrollen for den skabte værdi. Og kapitalinvesteringer har stor betydning for, hvor produktive arbejderne kan være. Disse investeringer øger arbejdernes produktivitet og dermed også deres løn. Arbejderne bliver altså ikke udbyttet af kapitalisterne, men hjulpet af dem til at opnå højere produktivitet og løn.

Kapitalinvesteringer koster dog også penge, som kapitalisten ellers kunne have brugt på sig selv i stedet for dels at udskyde sit forbrug og dels at risikere at miste hele investeringen, hvis virksomheden ikke lykkes. Derfor er det ikke udbytning, når virksomhedsejeren får sin del af den værdi, produktionen i virksomheden skaber. Det er aflønning for at løbe en risiko og for at udskyde sit forbrug til en gang i fremtiden.

Den marxistiske ideologi bygger altså på en forfejlet analyse, hvorved dens forudsigelser og visioner for samfundet også er forfejlede, fx idéen om, at samfundet er et nulsumsspil, hvor nogle taber, mens andre vinder – som giver anledning til den afledte og overdrevne insisteren på at inddele samfundets borgere i vindere, som skal holdes nede af statsmagten, og tabere, der skal hjælpes af statsmagten. I sidste instans forklarer Marx' forfejlede værdilære derfor, hvorfor socialister i mindre grad end borgerlige har tiltro til, at mennesker selv kan tage ansvar for deres eget liv.

Wokeness udspringer af denne socialistiske besættelse af at se sociale relationer

som magtrelationer mellem en stærk og en svag, en udbytter og en udbyttet. Man kan ikke forstå wokeness uden at forstå socialistisk ideologi. Man kan heller ikke som borgerlig kritisere eller vaccinere sig selv imod wokeness-virussen uden at forstå socialistisk ideologi, og hvad der er i vejen med dens grundantagelser.

Det er vigtigt, at borgerlige mennesker forstår socialismens misforståede ideer. Skal man være kompetent politiker, politisk analytiker, politisk rådgiver eller politisk journalist, er det en forudsætning at forstå socialismen som ideologi.

Der findes grundlæggende tre politiske ideologier: Socialismen, liberalismen og konservatismen. Altså én rød og to blå. Disse ideologier udmærker sig alle tre ved at være udviklet af en række tænkere over flere hundrede år. Og de eksisterer uafhængigt af de partier, der har navngivet sig efter ideologierne.

Det sidste er vigtigt at forstå, og det er mit indtryk, at langt de fleste danskere ikke har forstået det. Så lad mig understrege og uddybe: En politik bliver ikke liberal af at blive foreslået af partiet Venstre, eller konservativ af at blive foreslået af de Konservative. Med den konservative juraprofessor Ditlev Tamms ord er det ”vigtigt at fastslå, at der slet ikke behøver at være overensstemmelse mellem det politiske parti, der kalder sig konservativt, og.... hvad konservatisme er”.

Socialdemokratiet bekender sig ikke klart til en af de klassiske politiske ideologier – hverken liberalismen, konservatismen eller socialismen. Partiet anvender elementer af liberalismen i sin delvise opbakning til mange af borgernes frihedsrettigheder, og fra socialismen henter den sin støtte til omfordeling, regulering og statslige velfærdsmonopoler. Men Socialdemokratiet er hverken et socialistisk eller et liberalt parti. Det støtter en kapitalistisk samfundsindretning med privat ejendomsret til produktionsmidlerne, men kæmper samtidig imod bærende principper i denne samfundsindretning.

Nogle hævder, at partiets ideologi er ”socialdemokratismen”, men en sådan ideologi findes ikke. Det bekræfter tidligere formand for Socialdemokratiet Svend Auken i Hans Mortensens interviewbog *Det, Svend mener er fra 2009*”, hvor Auken omtaler Socialdemokratiet et parti, ”der ikke bygger på en nedskreven ideologi”.

Hvad er socialdemokratismen så? Som jeg argumenterer for i min seneste bog

”Hvad det vil sige at være borgerlig”, er Socialdemokratismen primært en analyse af, hvordan man får og fastholder magten. Sådanne magtstrategier har borgerlige partier selvsagt også, men disse strategier eksisterer adskilt fra – og er ofte i konflikt med – borgerlige partiers ideologiske rødder. Her ligger den store forskel på socialdemokratiet og på de borgerlige partier.

I den offentlige debat har i årtier spøgt den påstand, at den gamle højre-venstre-akse ikke længere er relevant. Påstand er baseret på socialdemokratisk tænkning og i virkeligheden et anti-borgerligt budskab om, at ideologi ikke længere bør spille nogen rolle. Hvilket ville være socialdemokratismens endelige sejr: udryddelsen af borgerligheden. Uden liberalisme og konservatisme er der nemlig ingen borgerlighed.

Det er næppe tilfældigt, at en af bannerførerne for denne tankegang er chefredaktør Bjarne Corydon, selv tidligere socialdemokrat. Det implicitte budskab er, at borgerlige mennesker bør overgive sig endeligt til velfærdsstatens og socialdemokratismens logik, hvor alt er til forhandling, og den ”rigtige” politik er den, man kan blive enige om, når velfærdsstatens særinteresser har udkæmpet deres magtkamp. Grænsen mellem det private og politiske bør være flydende og til evig forhandling. Demokrati er samtale, som Hal Koch udtrykte det. Et anti-liberalt budskab, hvor der ikke skal være nogen grænser for politik. Ingen grænser for, hvad politikere skal have lov til at snakke sig frem til. Ingen frihedsrettigheder, der beskytter borgerne imod den politiske vilkårlighed.

Borgerlige politikere bliver ofte fristet af denne tænkning, måske fordi de ser ideologi som en besværlig begrænsning af deres handlefrihed som politikere. De misunder socialdemokratiets kyniske magtstrategi. At lade ideologi trænge i baggrunden giver dem øget fleksibilitet til at agere politisk og finde nye veje til at tiltrække vælgere og stille stærke og højtråbende særinteresser tilfredse. Det er besværligt at skulle overbevise vælgerne om at komme til sig. Det er straks nemmere at flytte sig hen, hvor vælgerne ser ud til at befinde sig.

Det er imidlertid også en kortsigtet strategi, der på langt sigt ødelægger borgerlige partiers identitet. Borgerlige vælgere er trods alt borgerlige. Et eller andet sted derinde bekende de sig til nogle borgerlige værdier og principper. Socialdemokratismen er, hvad ledelsen siger den skal være. Sådant er det ikke at være borgerlig. Borgerlige politikere kan ikke omdefinere deres principper. De kan kun afvige fra dem.

At afvige lidt fra principper er nødvendigt i politik. Det kaldes pragmatisme. Men at afvige konsekvent er principløst. Borgerlige vælgere kan ikke acceptere principløse politikere – se bare på vælgerflugten fra partiet Venstre. Borgerlige vælgere vil trods alt gerne forstå, hvad et parti står for, inden de stemmer på det.

At have en ideologi er ofte blevet sammenlignet med at have et kompas, og det er en fin sammenligning. Hvis man er på vandring og gerne vil mod nord, nytter det naturligvis ikke at holde sig blindt til kompasset – at være dogmatisk. Dukker der forhindringer op – en flod, for eksempel, eller et bjerg – må man ændre kurs, indtil der kommer en bro eller et bjergpas. Det er at være pragmatisk: Man orienterer sig efter terrænet. Man er dog stadig på vej mod nord, mod målet. Principløs er man derfor, hvis man, når man møder en forhindring, blot begynder at gå i en tilfældig anden retning.

Ideologi er nyttig, fordi den er retningsgivende, ligesom et kompas. Den gør én i stand til at se, når man er faret vild, så man igen kan komme på ret kurs. Kompromiser er nødvendige i politik, men man kan netop ikke gå på kompromis med noget, hvis man ikke står for noget – altså har et ideologisk ståsted.

Går en borgerlig politiker ind til en forhandling med politiske modstandere uden en klar idé om, hvad det principielt og overordnet bære være retningen set fra et borgerligt perspektiv, bliver denne politiker tørret af modstanderne, måske endda uden selv at opdage det. Den, der ikke står for noget, falder for hvad som helst. Det borgerlige knæfald for velfærdssocialismen i løbet af de seneste 6-7 årtier er det bedste eksempel på dette. En tidligere modtager af denne pris, Henning Fønsmark, beskriver knæfaldet frem til og med VKR-regeringen. Min egen bog ”Hvad det vil sige at være borgerlig” beskriver det fortsatte knæfald frem til og med SVM-regeringen, hvis dannelse jeg ser som den hidtidige kulmination på denne udvikling.

Demokrati er samtale, men det er ikke kun samtale. Demokrati er også konflikt. Konflikt imellem forskellige hensyn, som ikke alle kan tilfredsstilles samtidig. Konflikt imellem samfundssyn, som kan sameksistere fredeligt i samtale med hinanden, men som er forskellige.

Man siger, at vælgerne er troløse, men det er kun den halve sandhed. Vælgerne skifter oftere parti, end tidligere, men de er stadig ikke ret tilbøjelige til at skifte blok. Nogle er socialister, andre er liberale og konservative.

Vi deler os altså stadig efter anskuelse. Det indebærer, at ideologisk bevidsthed er selve forudsætningen for et velfungerende demokrati. Forstår man det ideologiske grundlag for andres synspunkter, er der basis for en samtale om antagelser, analyser og fakta. Som kritikere af socialismen som ideologi, forstår vi, hvorfor socialister tænker som de gør. Vi kan redegøre for, hvorfor vi mener, deres grundantagelser er forkerte. Det gør os også i stand til at indse, at socialister ikke er onde, de tager bare fejl. Og det er jo som bekendt menneskeligt at fejle.

Så ideologisk bevidsthed gør nøjagtigt det modsatte af, hvad kritikere frygter. Ideologisk bevidsthed menneskeliggør ens politiske modstandere. Det mindsker polariseringen at indse, at der findes vidt forskellige opfattelser af, hvad der vil være godt for samfundet, som bunder i forskellige forståelser af verden. Jeg tror ikke, at det er helt tilfældigt, at den stigende polarisering af den offentlige debat falder sammen med af-ideologiseringen af det politiske liv.

Afslutningsvis vil jeg demonstrere, hvordan liberal ideologi kan fungere – og er helt nødvendigt - som et praktisk retningsgivende værktøj til politikudvikling i konkrete politiske spørgsmål for borgerlige politikere.

Lad mig først i korte træk skitsere den liberale ideologis analytiske og normative ramme. Liberalismen bygger på den analyse, at det meste af samfundets viden og indsigt ligger i hovederne på den enkelte borger. Deraf følger den normative del af liberalismen, som foreskriver, at de fleste beslutninger bør træffes decentralt af borgerne selv, og samarbejder mellem borgere bør være frivillige, ikke pålagt ovenfra af politikere og bureaukrater. Heraf følger også, at borgerne bør bære ansvaret for egne handlinger og beslutninger, hvilket mere konkret vil sige, at konsekvenserne af vores beslutninger skal ramme eller tilfalde borgerne selv, både når det er skidt, fx et økonomisk tab, og når det er godt, fx økonomisk gevinst.

Af dette følger mangt og meget, som sætter en konkret politisk retning: Færre love er bedre end flere love. Lavere skatter er bedre end højere skatter, færre offentligt ansatte er bedre end flere offentligt ansatte. Mere konkurrence er

bedre end mindre konkurrence. Flere selvforsørgende borgere er bedre end færre selvforsørgende borgere. Og så videre. Vanskeligere behøver det egentlig ikke at være.

I et samfund som det danske, hvor velfærdssocialismen har fået godt fat, må man dog anerkende, at der er mange liberale dilemmaer. De er dog ikke uløselige. De kalder ikke på at opgive at tænke ideologisk stringent. Tværtimod indebærer de et endnu større behov for at anvende ideologi som et retningsgivende værktøj for ikke at fare vild.

Og så til et konkret eksempel: Til tider bliver der foreslået skattefinansierede madordninger på alle folkeskoler. Tilhængere af forslaget lægger især vægt på det argument, at udsatte børn dermed kan sikres et godt måltid mad, som nogle af dem ellers ikke ville få. Det vil være til gavn for deres trivsel og læring.

Modstandere tillægger det mere vægt, at staten dermed overtager ansvaret for en vigtig forældreopgave: at ernære deres børn. Og der skabes grundlag for allehånde statsligt formynderi og politisering af borgernes madvaner i den henseende. Begge positioner er ideologisk baseret. Modstanden er i høj grad baseret på liberal ideologisk tænkning.

Men stringent liberal tænkning muliggør også et kompromis. Det centrale er jo ikke, at forældrene smører madpakker. Så forveksler man mål og midler, hvilket tit sker for borgerlige, der ikke forstår ideologi. Tænk bare på afskaffelsen af Store Bededag, som Venstre forvildede sig ud i, fordi partiet havde fået bildt sig selv ind, at det er borgerligt at øge arbejdsudbuddet ved at forsøge at tvinge borgerne til at arbejde mere, end de selv har lyst til.

Tilbage til skolemaden: Det er en naturlig del af samfundsudviklingen, at hjemmet delegerer opgaver til markedet. De fleste slagter heller ikke deres egne kyllinger længere. Vi er borgerlige, ikke reaktionære. Det centrale set fra et borgerligt ideologisk perspektiv er fem ting. For det første, at forældrene bevarer indflydelsen på deres børns madvaner, da det er en vigtig del af opdragelsen. For det andet, at der ikke opbygges offentlige monopoler af kommunalt drevne skolekantiner. For det tredje, at der kommer brugerbetaling for alle forældre, der selv har råd til at betale, så de ikke bebyrder skatteyderne. For det fjerde, at finansieringen findes ved at omprioritere indenfor de allerede rigelige offentlige budgetter. For det femte skal kommunen kunne fravælge kantinedrift, hvis der

ikke er opbakning blandt forældrene.

Ovenstående er retningsgivende: Man kunne forestille sig kompromisser: fx at halvdelen af finansieringen kom fra besparelser og halvdelen fra råderummet, mod at et tilsvarende beløb fra råderummet bruges på at lette skatten.

Eksemplet illustrerer betydningen af ideologi som retningsgivende værktøj, men også betydningen af ideologi som basis for kompromisser.

Jeg vil slutte med et citat fra Tolstojs Anna Karenina, som jeg læser for tiden. Afsnittet handler om en af bogens hovedpersoner, Stefan Arkadjevitsj Oblonski.

”Stefan Arkadjevitsj holdt en liberal avis, ikke yderliggående, men af den retning, som flertallet hyldede. Og skønt hverken videnskab, kunst eller politik interesserede ham i synderlig grad, fulgte han dog opmærksomt alle de spørgsmål, som beskæftigede flertallet og hans avis, og holdt fast ved sine meninger om disse spørgsmål så længe, indtil flertallet ændrede mening – eller rettere: han ændrede overhovedet ikke sine meninger; når tiden fordrede det, ændrede de sig i ham, uden at han mærkede det.

Stefan Arkadjevitsj valgte hverken retninger eller anskuelser, men retningerne og anskuelserne kom til ham af sig selv, ganske på samme vis som han ikke valgte sin hats facon eller sin frakkes snit, men tog den hat og den frakke, man viste ham”.

Jeg vil påstå, at man uden de store problemer kunne skifte navnet Stefan Arkadjevitsj ud med navnene Troels Lund Poulsen eller Lars Løkke Rasmussen og stadig stå med en ret rammende personkarakteristik.

Dét er det borgerlige Danmarks egentlige problem. Og dét problem, som det borgerlige Danmark har brug for at få løst.

Tak for ordet. Og endnu en gang: Tusind tak for prisen.

Kilde

Manuskript tilsendt af taler

Kildetype

Digitalt manuskript

Tags

Takketale

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/martin-agerups-tale-ved-modtagelsen-af-adam-smith-prisen>